

Når nøden er større enn midlene

Any Bares fikk i oppdrag å lede hjelpetiltak for hjemløse mødre i Montevideo. Men kommunens tilbud til kvinnene var så elendig at psykologen sendte e-post til landets sosialminister. Det skapte vei i vellinga.

TEKST OG FOTO:

Eva Brekke

PUBLISERT 5. februar 2013

BEHOLDER HÅPET: - Jeg har ofte hørt at man ikke trenger faglig tyngde for å jobbe med hjemløse. I mine øyne er det tvert om. Problemene fordrer et høyt faglig nivå og stor grad av erfaring, sier den uruguayanske psykologen Any Bares. Her foran det psykologiske fakultetet i Montevideo.

De hjemløse mødrene hadde bodd med barna sine i en av Montevideos parker. Any Bares var prosjektkoordinator i en organisasjon som skulle gi botilbud til kvinnene på oppdrag fra kommunen. Men huset de lokale myndighetene stilte til disposisjon, var i så dårlig stand at Bares og de ansatte vegret seg mot å la mennesker bo der: Taket var lekk, toalett, vask og oppvarming manglet. Bares stilte som minstekrav at taket måtte repareres. Svaret var at det ikke var så nøye, at kvinnene var vant til det, de har det verre på gata. For Bares var dette uakseptabelt. Å ta imot bostedsløse kvinner og barn under slike forhold vurderte hun som kontraindisert. Det at ansvarlige myndighetspersoner mente at de aller fattigste kunne tilbys noe dårlig, opplevde hun som en provokasjon.

Bares og de ansatte i prosjektet var først rådvile. Skulle prosjektet skrinlegges før det var startet? Løsningen ble å sende en e-post direkte til sosialministeren og informere om situasjonen. Om det var med- følelse eller frykt for medieomtale som gjorde utslaget, er Bares usikker på, men kort tid etter var huset satt i beboelig stand og prosjektet kunne starte som planlagt. Dette ble den siste jobben Bares hadde i det offentlige før hun endret kurs på karrieren.

UTE AV SYNE: Femte generasjon vokser nå opp i Montevideos slumområder, mange av dem uten strøm, vann eller sanitærsystem.

Negativ utvikling

Jeg møtte Any Bares fordi jeg ville forstå mer av situasjonen for vanskeligstilte mennesker, spesielt barn og unge, i Uruguay. Jeg er psykolog, men har halvannet år fri mens jeg bor her med familien. Likevel har jeg oppsøkt psykologmiljøer, og fulgt forelesninger i blant annet rusbehandling, som er mitt fagfelt. Siden mannen min er fra Uruguay, har jeg tidligere vært flere ganger i landet, og fulgt utviklingen. Men da vi flyttet hit for ett år siden, ble vi slått av de store endringene i samfunnet. Det var mange flere barn og unge på gata, og folk bekymret seg over økt kriminalitet, vold og rusbruk. I avisene var diskursen preget av «oss» og «dem», det ble fremhevet at gjerningsmennene var «kriminell ungdom». Jeg har selv jobbet med rusbehandling og ungdom, og ble nysgjerrig på disse endringene. Gjennom en bekjent fikk jeg vite om Any Bares, en erfaren kliniker som har jobbet i mange år med barn og unge, blant annet med gatebarn i hovedstaden Montevideo. Etter å ha snakket med henne om disse temaene, ba jeg om et intervju.

Vi møtes i sentrum av Montevideo til en samtale om fag, idealisme og hvordan klinikerer påvirkes i spenningsfeltet mellom akutte udekte behov og manglende ressurser. Kafeen har utsikt til det nyoppussede psykologiske fakultetet, en bygning med frodig bakgård og eget bibliotek. Kelneren smiler med en unnskyldende gest: Kaffemaskinen er dessverre ødelagt. I stedet får vi te og en oppgitt latter – ødelagte ting er en gjenganger i Uruguay, og folk er vant til å gjøre det beste ut av situasjonen. Over

gaten ser vi grupper av studenter strømme til og fra forelesning. Psykologistudiet er blitt så populært at man diskuterer begrensninger i opptak, og psykologer har økende anerkjennelse i samfunnet. Montevideo er sammen med tvillingbyen Buenos Aires blant områdene i verden med flest psykologer per innbygger. Men hvem har glede av den økte tilgjengeligheten?

Bares har jobbet femten år i ulike frivillige organisasjoner som finansieres av det offentlige på prosjektbasis. Lengst arbeidet hun ved et dagsenter for barn og ungdom i et belastet område av byen. Tilbudet var kjærkomment. Hun forteller at barna kom på egne bein etter skoletid, noen gikk fire kilometer hver vei. Ved oppstart kom det 30 barn daglig, etter hvert var antallet 60.

I Uruguay finner man bydeler i utkanten av byene som ligner slumområder med hus bygd av papp, bølgeblikk og murstein, kan Bares fortelle. Nå vokser femte generasjon opp her. Noen områder er blitt regulert for boliger, ellers bor folk uten strøm, innlagt vann eller sanitærsystem. Noen kobler seg ulovlig til strømmettet, med den risikoen dette utgjør. De finner måter å overleve på. Mange har kommet fra landsbygda i krisetider, endt opp med å bo på gata og foretrukket å bygge et skur i utkanten av byen. Nedover i generasjonene har det blitt vanskeligere å finne jobb, og denne femte generasjonen opplever at det ordinære arbeidsmarkedet er utilgjengelig for dem.

– Hvis det finnes arbeid, er det tungt og dårlig betalt. Da foretrekker mange å samle skrap eller tigge og være sin egen herre, selv om det er dårlig med penger i det. Dette er uforståelig for resten av befolkningen, og man ser en voksende avstand mellom samfunnsgruppene, forklarer psykologen.

Velferdsstat under press

Uruguay er kjent for en godt utviklet velferdsstat. Rett og plikt til utdanning har bidratt til en felles kulturell plattform og en relativt sett sosialt homogen og velutdannet befolkning. Siden avviklingen av militærdiktaturet i 1985 har landet hatt et demokratisk styresett som regnes for å være preget av åpen debatt og fredelige midler. Landet har liten grad av korrupsjon og kommer best ut av de søramerikanske landene på oversikter over levestandard og livskvalitet. Hovedsakene i dagspressen er imidlertid utdanningssystemets kollaps og økende kriminalitet, det siste i kjølvannet av tiltagende kokaintrafikk gjennom landet. Mange snakker om økende sosiale forskjeller og om en gruppe som lever på siden av samfunnets normer og lovverk. Gruppen kalles «Planchas», oppkalt etter de karakteristiske portrettbildene som tas når noen blir arrestert.

Dette er et nytt tema i Uruguay, ifølge Bares. Før var det enkelte ungdommer som begikk kriminalitet i de perifere bydelene. Nå har fattigdommen økt, og det er flere ungdommer på gata. Noen har begynt å stjele i de rike bydelene. Man kan si at de marginaliserte bryter seg inn i rike områder og begår kriminelle handlinger.

– Dette har vakt stor oppsikt i det siste. Denne gruppen har vært der så lenge jeg har jobbet, men holdt seg tidligere i slumområdene. Det som plager folk nå, er at man ser

dem, sier psykologen.

Barn og ungdom som bor på gata i sentrumsområder, er nytt i Uruguay. Noen har familie i slummen, men har lite eller ingen kontakt med den. De bor på gata, under en bro, på fortauet, og er uten omsorgspersoner. Noen stjeler, noen tigger, andre bare oppholder seg i sentrum og håper at noen vil gi dem noe. Bares vet at mange har opplevd omsorgssvikt eller overgrep fra foreldrene.

Tverrfaglig innsats

Samarbeid med andre faggrupper, særlig sosionomer, var avgjørende for en psykolog i denne sammenhengen, understreker Bares. Hjelperne jobbet med barna i grupper, og oppsøkende med familiene. Av og til var barna desorganiserte på grunn av ting de hadde opplevd. Da kunne psykologen lage en individualklinisk setting på et eget rom. Her kunne barnet få hjelp til å samle seg og sortere ting, slik at situasjonen ble lettere å mestre.

Psykologens viktigste bidrag var å understreke behovet for fast veiledning i form av refleksjon i teamet, hvor man tok opp teammedlemmenes opplevelser og reaksjoner.

«- Den samfunnsmessige urettferdigheten er det lite å gjøre med som psykolog, og det å måtte innse dette gjorde meg sliten»

Any Bares

- Det var nesten alltid noe å være redd eller trist for. En dag kom vi på jobb, og noen hadde knust alle rutene i bygningen. Da trenger man veiledning for å jobbe videre på en god måte, forklarer Bares, som også legger vekt på at veiledning var viktig for å beholde et felles fokus for intervensjonene, at det virket støttende og skapte fellesskap.

Veiledning kan gjerne utføres av andre yrkesgrupper, men psykologene bidrar med å sette det på dagsorden og skape forståelse for prinsippene, mener hun.

? Hvilke psykologiske teorier har vært nyttige for deg?

- Det har vært fint å kombinere erfaring fra feltet med verktøy fra psykologien. Sosialpsykologi har vært nyttig, blant annet for å forstå mennesket i sammenheng med både familien og samfunnet det lever i, svarer Bares.

For tiden er hun opptatt av teorier om identifisering med overgriperen. Sammen med noen kolleger har hun sendt en artikkel til en konferanse om dette temaet.

- Vi så hvordan ungdommer som er i ferd med å skape sin identitet, men som møter negative karakteristikk, gjør disse til sine egne. Vi bør ta ansvar som voksne og som samfunn for at vi presser ungdommer inn i et hjørne. De negative karakteristikkene kommer fra alle kanter; fra foreldre, lærere, medier, politikere. Det er mye å motbevise!

Da er det lettere å ta dette opp i sin egen identitet, slik at de negative karakteristikene blir snudd til noe positivt innad i gruppa. Det er på en måte den eneste muligheten disse ungdommene har.

?Har dette sammenheng med fenomenet «planchas»?

– Ja, nettopp. Det har oppstått en kobling mellom ungdom og kriminalitet, som om dette var to sider av samme sak. Denne diskursen er stimulert av mediene, og har blitt veldig utbredt. Som om ungdommer er noe vi ikke liker, ikke tåler. Og for ungdomsgenerasjonen blir dette snudd til noe positivt, de identifiserer seg massivt med plancha-estetikken.

Hun forklarer at planchas har en veldig markert estetikk. Tidligere var det punk eller andre stiler, nå er det plancha. Ungdommene opplever at de står uten voksne referansefigurer. Dette er vanlig i tenårene, men kulturen har også aspekter som vold, grov språkbruk, mangel på respekt for voksne, erotisering av unge jenter. Dette er nytt i Uruguay, og sjokkerer de voksne.

– Som samfunn bør vi stoppe opp og spørre oss hva som ligger bak, sier psykologen.

ALENE: Et økende antall ungdommer er hjemløse i Montevideo og vokser opp uten voksne omsorgspersoner.

Gir opp uten å prøve

Mange tror hun byttet arbeidsfelt på grunn av pasientgruppen. Det stemmer ikke, ifølge Bares.

– Leveforholdene til barna er vondt å være vitne til, men man har verktøy for å mestre dette. Man holder ut med jobben fordi man ser endringer hos barn, unge og familier som ingen trodde var mulig.

Det som gjorde henne sliten, var den statlige politikken overfor fattige barn og familier. Det offentlige bidrar med akutt hjelp, men det gjøres lite for å endre situasjonen. Holdningen ser ut til å være at de som allerede er fattige, klarer seg med lite, mener

hun. Så godtar man at de lever under forhold som man aldri ville levd under selv, og forskjellene blir stadig større.

– Jeg vet at det mangler penger i Uruguay, men det handler også om holdninger. Det er som om man har gitt opp uten å prøve. Den samfunnsmessige urettferdigheten er det lite å gjøre med som psykolog, og det å måtte innse dette gjorde meg sliten. Det føltes som å holde fingeren foran et hull som ingen gjør noe for å fikse.

For å endre situasjonen må denne gruppen prioriteres slik at det finnes midler til å utvikle virksomme hjelpetiltak og rekruttere dyktige fagpersoner, mener psykologen, som forteller at hun ofte har møtt oppfatninger om at den som skal jobbe med hjemløse, ikke trenger faglig tyngde.

**«Man holder ut med jobben
fordi man ser endringer hos
barn, unge og familier som ingen
trodde var mulig»**

Any Bares

– I mine øyne er det nettopp omvendt. Problemene fordrer et høyt faglig nivå og stor grad av erfaring. Men hvis man virkelig skal endre livssituasjonen til disse menneskene, må det selvsagt skje på politisk og samfunnsmessig nivå, med bedre tilgang til utdanning og arbeidsliv.

Mangler vi systemkritikk?

I dag driver Bares privat praksis med familierapi og trives med det, men hun har beholdt engasjementet for ungdommers situasjon. Hun forteller at mange av problemstillingene er de samme, men livssituasjonen er mer forutsigbar for pasientene hun jobber med nå.

Det nærmer seg lunsj, og fortauet overfor fylles av studenter. Bares skal videre til en pasientavtale. Livet som psykolog i Uruguay og i Norge har likheter, til tross for sosiale og kulturelle forskjeller. For kanskje finnes det grupper i Norge som ikke får god nok oppfølging på grunn av holdninger hos politikere og klinikere? Gir vi opp noen før vi har prøvd, slik at potensiell utvikling aldri kommer i gang?

Og bør norske psykologer være tydeligere systemkritiske der det trengs? Ved søppelcontaineren på hjørnet ligger en ung gutt på ryggen på noen pappesker med et pledd over magen. Han sover tungt, selv om han får solstrålene i ansiktet. Studentene strømmer forbi på fortauet. De går utenom, det samme gjør jeg.

URUGUAY

Hovedstad: Montevideo Innbyggertall: 3,3 millioner (målt juli 2012)

Areal: 176,215 kvadratkilometer

Språk: Spansk (offisielt), Portunhol, Brazilerø (blandinger mellom portugisisk og spansk)

Religioner: 47% romersk-katolsk, 11% ikke-katolske kristne

evabrekke@live.com

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 50, nummer 2, 2013, side 125-128

TEKST OG FOTO:

Eva Brekke, spesialist i rus- og avhengighetspsykologi / stipendiat. Nasjonal kompetansetjeneste for samtidig rusmisbruk og psykisk lidelse, Høgskolen i Sørøst-Norge